

Naděžda Vladimirovna Brusilova, roz. Želichovskaja (1864 – 1938)

Hrob 2 ob. 18–8

ruská emigrantka, humanitární pracovnice, memoáristka, vdova po vrchním veliteli ruské armády během první světové války generálovi Alexeji Alexejeviči Brusilovovi.

Революція въ Москвѣ. Раненый снарядомъ во время обстрѣла города генералъ А. А. Брусиловъ въ льчебницѣ профъ Руднева. У постели—супруга генерала, Н. В. Брусилова, раздѣляющая жизнь и труды мужа на войнѣ. По фот. П. Оцупа

Naděžda Brusilovová u postele zraněného generála Brusilova během jeho pobytu v nemocnici v roce 1919.
Zdroj: Časopis Niva z roku 1919.

Životopis:

Naděžda Vladimirovna Želichovskaja se narodila dne 19. října 1864 (7. října 1864 podle starého ruského kalendáře) v Tiflisu na území Ruské říše (dnes Tbilisi, Gruzie) v rodině ředitele městského gymnázia a populární dětské spisovatelky. Její teta z matčiny strany byla známá zakladatelka celosvětového teosofického hnutí Helena Blavatská. Naděžda se vdala teprve v roce 1910 ve věku 45 let a jejím manželem se stal legendární ruský generál Alexej Alexejevič Brusilov.

Po vypuknutí první světové války velel generál Brusilov složkami ruské armády na východní frontě. Vrcholem jeho působení se stala slavná Brusilovova ofenzíva v letních měsících roku 1916, která znamenala největší porážku rakouské armády od vypuknutí války. Brusilovova ofenzíva do určité míry urychlila rozpad Rakouska-Uherska a tím otevřela cestu ke vzniku nezávislého Československa. Bojů proti rakouské armádě během Brusilovovy ofenzívy se pod velením generála Brusilova zúčastnily také i československé jednotky.

Po abdikaci cara Mikuláše II. byl generál Brusilov jmenován ruskou prozatímní vládou vrchním velitelem ruské armády. V létě 1917 právě generál Brusilov velel poslední ruskou ofenzívou první světové války, známou jako Kerenského ofenzíva. Součástí této vojenské operace pod velením

generála Brusilova byla i slavná bitva u Zborova v červenci roku 1917, která představovala první významné vystoupení Československých legií na východní frontě a stala se zásadním krokem na cestě ke vzniku samostatné československé armády.

Manželka generála Brusilova se během války podílela na organizaci péče o zraněné vojáky a dalších humanitárních akcích na území dnešní Ukrajiny. Po bolševickém převratu zůstala Naděžda Brusilovová v Moskvě po boku svého manžela, který nejen neodešel do emigrace, ale dokonce i spolupracoval s bolševickou vládou. Jediný syn generála Brusilova z prvního manželství zahynul za nejasných okolností během ruské občanské války.

Teprve v roce 1925 umožnila bolševická vláda již těžce nemocnému generálu Brusilovovi krátkodobou cestu do zahraničí. Hrdina první světové války zamířil spolu s manželkou do Československa. Tříměsíční léčebný pobyt generála v Karlových Varech byl hrazen z osobního fondu prvního prezidenta republiky Tomáše Garrigua Masaryka, který poskytl na tento účel částku 100 tisíc korun a osobně přijal slavného vojevůdce na zámku v Lánech.

Pobyt v Karlových Varech využil generál Brusilov ke sepsání paměti o svém životě v bolševickém Rusku, ve kterých si dovolil neuvěřitelně ostrou kritiku bolševického režimu a bolševických vůdců. Již nemohl psát sám, proto své vzpomínky diktoval manželce. Paměti generála Brusilova zůstaly uschovány u známých v Československu s tím, že budou publikovány až po jeho smrti.

Generál Alexej Alexejevič Brusilov zemřel v roce 1926 v Moskvě několik měsíců po návratu z Československa a byl pohřben na hřbitově Novoděvičího kláštera. Naděžda Brusilovová po smrti manžela odešla spolu se svou mladší sestrou do emigrace a na osobní pozvání prezidenta Masaryka se usadila v Praze. Jako vdova po bývalém vrchním veliteli ruské armády dostávala od československé vlády doživotní peněžní zabezpečení.

Naděžda Brusilovová tajně odvezla z bolševického Ruska do exilu osobní archiv generála Brusilova. Spolu se zmíněnými paměti předala celý soubor dokumentů nevyčísitelné historické hodnoty do péče Ruského zahraničního historického archivu, zřízeného v Praze československou vládou. Jen seznam předaných dokumentů z osobního archivu generála tvoří přes 200 stránek. Bohužel, po druhé světové válce byla většina dokumentů této instituce pod tlakem sovětské strany nedobrovolně "darována" Sovětskému svazu a skončila v nepřístupných sovětských archivech.

Spolu s archivem zesnulého manžela odvezla Naděžda Brusilovová do exilu také jeho bojová vyznamenání. Rozsáhlý soubor ruských a mezinárodních státních vyznamenání generála Brusilova prostřednictvím jeho vdovy následně přešel do majetku Národního muzea a dnes tvoří ozdobu jeho sbírek. Soubor vyznamenání generála Brusilova výrazně přispěl k tomu, že dnes patří sbírka faleristiky Národního muzea k nejlepším na světě.

Paměti generála Alexeje Alexejeviče Brusilova, sepsované a uschované díky úsilím jeho manželky, byly poprvé publikovány v plném rozsahu až v roce 2001 a od té doby jsou důležitým zdrojem informací o ruských dějinách v jejich nejtragičtějším období během první světové války a bolševického teroru. V roce 2017 poprvé vyšly také ve dvou svazcích vlastní paměti Naděždy Brusilovové, sepsované v československém exilu. Bohužel zatím nejsou paměti generála Brusilova ani jeho manželky přeloženy do češtiny.

Naděžda Vladimirovna Brusilovová zemřela v Praze dne 19. března 1938 ve věku 74 let a byla pohřbena na čestném místě nedaleko pravoslavní kaple Zesnutí přesvaté Bohorodice na Olšanských hřbitovech. Ve stejném hrobě byla v roce 1949 pohřbena její mladší sestra Jelena Vladimirovna Želichovskaja. Jejich hrob patří dnes k nejznámějším hrobům ruské emigrantské nekropole na pravoslavném oddělení Olšanských hřbitovů.

Náhrobek:

Kvalitní náhrobek z bílého mramoru na hrobě vdovy po generálu Brusilovovi představuje významnou dominantu této části pravoslavného oddělení Olšanských hřbitovů a do určité míry ovlivňuje celkový vzhled tohoto památkově chráněného pohřebiště. Náhrobek je rovněž jeden z mála náhrobků emigrantské nekropole na Olšanských hřbitovech, kde se zachoval nápis azbukou dle starého ruského pravopisu, který používali ruští emigranti. Zřejmě jde o originální náhrobek z doby bezprostředně po pohřbu Naděždy Brusilovové, který patří do skupiny nejstarších dochovaných náhrobků emigrantské nekropole.

Vyznám hrobu:

Hrob vdovy po generálu Brusilovovi patří mezi nejznámější hroby emigrantské nekropole kolem kaple Zesnutí přesvaté Bohorodice na pravoslavném oddělení Olšanských hřbitovů. Tento hrob je vždy zmiňován mezi prvními v téměř jakékoliv publikaci věnované této nekropoli a spolu s hrobem spisovatele Arkadije Averčenko (2 ob. 19–57), hrobem hraběnky Sofie Tolsté, snachy spisovatele Lva Nikolajeviče Tolstého (2 ob. 18–41), hrobem matky spisovatele Vladimira Nabokova (2 ob. 18–456) a hrobem básníka Daniila Ratgauze (2 ob. 18–6) patří mezi klíčově významné hroby této části Olšanských hřbitovů.

Zachování hrobu vdovy po vrchním veliteli ruské armády během první světové války je také důležité, protože její hrob zůstává rovněž promyšlenou připomínkou na jiné významné velitele ruské armády z doby první světové války, jejichž hroby se na Olšanských hřbitovech dodnes nezachovaly. Například jsou již ztracené hroby, kde jsou pohřbeny generál Nikolaj Lvov (2 ob. 18–189), generál Pavel Semjonov (2 ob. 18–42), generál Pavel Lomšakov (2 ob. 18–64), generál Michail Michejev (2 ob. 18–136) a další.

Rovněž jsou již ztracené hroby rady významných osobností spojených s činností Ruského zahraničního historického archivu, například hrob dlouholetého ředitele archivu Alexandra Izjumova (2 ob. 19–29). Hrob Naděždy Brusilovové, která předala do tohoto archivu osobní archiv svého manžela, tak zůstává i připomínkou činnosti této významné vědecké instituce ruské emigrace zřízené československou vládou.

Zdroje:

Bohužel skoro všechny zdroje použité pro sestavení tohoto životopisu Naděždy Brusilovové jsou zdroje v ruštině. Zdroje v češtině jsou omezeny jen na základní informace o činnosti generála Brusilova během první světové války.

Zdroje v ruštině:

Памěť генерала Алексея Brusilova a jeho manželки Надежды Brusilovové:

Брусилев Алексей Алексеевич. Мои воспоминания. Москва: РОССПЭН, 2001.

Брусилова Надежда Владимировна. Воспоминания, записки, впечатления: 1870–1930-е. Москва: Кучково поле, 2017.

Одборные články věnované Naděždě Brusilovové:

Родионова Надежда Александровна. «Страшнее горя не сыскать, чем Родине чужою стать»: судьба Н. В. Брусилевой // Люди и судьбы Русского зарубежья. Выпуск 3. Москва: Институт всеобщей истории Российской академии наук, Православный Свято-Тихоновский гуманитарный университет, 2016. Стр. 172–203.

Родионова Надежда Александровна. Портрет жены А. А. Брусилова: Н. В. Брусилова на родине и в эмиграции // Вестник Православного Свято-Тихоновского гуманитарного университета. Серия II. История. История Русской Православной Церкви. Выпуск 1 (68). Москва: Православный Свято-Тихоновский гуманитарный университет, 2016. Стр. 71–88

Родионова Надежда Александровна. Три ипостаси Н.В. Брусилевой в эмиграции: вдова, сестра, благотворительница // Женщины и мужчины в миграционных процессах прошлого и настоящего: материалы XII международной научной конференции: в 2 частях. Часть 2. Москва: Институт этнологии и антропологии Российской академии наук, 2019. Стр. 200–204.

Další použité zdroje:

Русский заграничный исторический архив в Праге. Документация. Каталог собраний документов, хранящихся в пражской Славянской библиотеке и в Государственном архиве Российской Федерации. Составители: Лукаш Бабка, Анастасия Копршилова. Прага: Национальная библиотека Чешской Республики; Славянская библиотека, 2011

Документы к истории русской и украинской эмиграции в Чехословацкой республике (1918–1939). Составители: Зденек Сладек, Любовь Белошевская. Прага: Славянский институт Академии наук Чешской Республики; Euroslavica, 1998.

Ольшаны — некрополь русской эмиграции. Редактор: Плисецкий Дмитрий Германович. Прага: Русская традиция, 2021. Стр. 219.

Zdroje v angličtině:

Cockfield Jamie H. Russia's Iron General. The Life of Aleksei A. Brusilov. London: Lexington Books, 2019.

Zdroje v češtině:

Veber Václav: Příběh generála Brusilova // Ruská a ukrajinská emigrace v ČSR v letech 1918-1945. Sborník studií II. Praha: Seminář pro dějiny východní Evropy při Ústavu světových dějin FF UK, 1994. S. 85–89.

Měřička Václav. Řády generála A. A. Brusilova // Signum. Zpravodaj klubu faleristů v Brně. VI. řada. Číslo 1. Březen 2013. S. 1–14.

Rak Michal. Československá brigáda a Ofenzíva generála Brusilova. Publikováno 21.12.2016:
<https://www.csol.cz/z-historie/prvni-odboj/ceskoslovenska-brigada-a-ofenziva-general-brusilova/>

Základní informace o činnosti generála Brusilova během první světové války jsou k dohledání:

https://cs.wikipedia.org/wiki/Alexej_Alexejevi%C4%8D_Brusilov

https://cs.wikipedia.org/wiki/Brusilovova_ofenz%C3%ADva

https://cs.wikipedia.org/wiki/Bitva_u_Zborova

Životopis v biografickém slovníku Slovanského ústavu Akademie věd České republiky v případě této osobnosti je bohužel dost stručný a docela nepřesný:

<https://www.slu.cas.cz/en/brusilova-nadezda-vladimirovna-1114>

Zpracoval: Vladimír Pomortzef pro Hřbitovní a pohřební služby Praha dne 21. května 2024.